

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI HUZURIDAGI
PEDAGOG KADRLARNI QAYTA TAYYORLASH VA ULARNING
MALAKASINI OSHIRISH MINTAQAVIY MARKAZI**

“

“JISMONIY TARBIYA VA SPORTDA ILMIY TADQIQOTLAR”

**MODULINING
O‘QUV-USLUBIY MAJMUASI**

Malaka oshirish kursi yo‘nalishi: Jismoniy tarbiya

Tinglovchilar kontingenti: Akademik litseylar pedagog xodimlari

Buxoro– 2024

Modulning o'quv-uslubiy majmuasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2025 yil "25" avgustdagi 391-sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan "Jismoniy tarbiya" yo'nalishi bo'yicha akademik litseylar pedagog xodimlarini malakasini oshirish kursining o'quv reja va o'quv dasturiga muvofiq ishlab chiqilgan.

Tuzuvchilar:

Ibragimov B.B. – O'zbekiston milliy universiteti, Taekvondo va sport faoliyati kafedrası dotsenti, p.f.f.d. (PhD).

Ibragimov M.B. – BuxDU, Sport faoliyati kafedrası dotsenti, p.f.f.d. (PhD).

Taqrizchilar:

Kadirov R.X – BuxDU, Sport nazariyasi va metodikasi kafedrası professori, p.f.n.

Narmuradov A.N. – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, "Jismoniy tarbiya, sport nazariyasi va uslubiyati" kafedrası dotsenti

MUNDARIJA

I. IShChI DASTUR	4
II. MODULNI O‘QITISHDA FOYDALANILADIGAN INTREFAOL TA’LIM METODLARI	10
III. NAZARIY MASHG‘ULOT MATERIALLARI	18
IV. AMALIY MASHG‘ULOT MATERIALLARI	37
V. GLOSSARIY	45
VI. FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.....	48

I. ISHCHI DASTUR

I. IShChI DASTUR.

Kirish

Dastur O'zbekiston Respublikasining 2020 yil 23 sentyabrda tasdiqlangan "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 3 dekabrda "Iqtidorli yoshlarni saralab olish tizimi va akademik litseylar faoliyatini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4910-son hamda Vazirlar Mahkamasining 2022 yil 1 iyundagi "Akademik litseylar rahbar va pedagog xodimlarining uzluksiz malakasini oshirish tizimini joriy etish to'g'risida"gi 296-son Qarorlarida belgilangan ustuvor yo'nalishlar mazmunidan kelib chiqqan holda tuzilgan bo'lib, u zamonaviy talablar asosida malaka oshirish jarayonlarining mazmunini takomillashtirish hamda akademik litseylar rahbar va pedagog kadrlarining kasbiy kompetentligini muntazam oshirib borishni maqsad qiladi.

Ishchi o'quv dasturida ilmiy tadqiqot materiallarini yig'ish, to'plash va bir tizimga keltirish kabi jihatlarga alohida e'tibor berilgan bo'lib, unda tinglovchilar o'zlarini ko'plab qiziqtirgan savollarga javob topadilar. Jumladan, sportchilarning musobaqa faoliyati ma'lumotlarini yig'ish va tahlil qilish uslublari, o'quv-mashq jarayonini kuzatish usullari hamda mashg'ulot va musobaqa faoliyati jarayonida sportchi organizmining funktsional holatini tashxislash usullari, jismoniy tarbiya va sportdagi matematik-statistik uslublar bilan tanishadi.

Dasturda hozirgi vaqtda pedagog va yosh olimlar jismoniy tarbiya va sport sohasida ilmiy tadqiqot usullaridan foydalanishda qiyinchiliklarga duch kelayotgan muammolar ya'ni tadqiqot usullariga qo'yiladigan umumiy talablar, jismoniy tarbiya va sportda matematik-statistik uslublar va professional statistika bazalari ma'lumotlarini o'rganish, tahlil qilish hamda statistik axborotlarni tizimlashtirish bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalarga ega bo'ladilar.

Modulning maqsad va vazifalari

Modulning maqsadi: pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va malaka oshirish kursi tinglovchilarini innovatsion yondoshuvlar asosida o'quv-tarbiyaviy

jarayonlarni tashkil etishda ilmiy tadqiqot usullari va natijalaridan samarali foydalanish, loyihalashtirish, sohadagi ilg'or tajribalar asosida ilmiy izlanishlarni olib borish hamda ularning ijodiy faolligini rivojlantirish bo'yicha kasbiy bilim, ko'nikma va malakalarini takomillashtirishdan iborat.

Modulning vazifalari:

- Akademik litseylar pedagog xodimlari malakasini oshirish jismoniy tarbiya yo'nalishlarida pedagog kadrlarning ilmiy tadqiqot ishlarini tashkil etish bo'yicha kasbiy bilim, ko'nikma, malakalarini takomillashtirish;
- intensiv ravishda platformalardagi professional statistika bazalari ma'lumotlaridan foydalanishni o'rgatish;
- jismoniy tarbiya va sport fanlarini o'qitishda ta'lim jarayoniga foydali texnologiyalarini samarali qo'llash;
- jismoniy tarbiya va sport sohasi bo'yicha o'qitishning innovatsion texnologiyalari va ilg'or xorijiy tajribalarini o'zlashtirish;
- sport sohasini rivojlantirishning istiqbolli dasturlarini ishlab chiqish;
- ilmiy tadqiqot ishlarida jismoniy tarbiya va sportda matematik-statistik uslublardan foydalanish hamda tadqiqot natijalarini amaliyotda qo'llash ko'nikmalarini shakllantirish.

Modul bo'yicha tinglovchilarning bilim, ko'nikma, malaka va kompetentsiyalariga qo'yiladigan talablar

“Jismoniy tarbiya va sportda ilmiy tadqiqot” modulini o'zlashtirishda amalga oshiriladigan masalalar doirasida:

Tinglovchi:

- sportda ilmiy tadqiqot ishlarini olib borishning maqsadi va vazifalarini;
- jismoniy tarbiya va sportda ilmiy tadqiqot usullarini;
- uzoq muddatli, uzluksiz, bir tekis yuklama usullarini;
- jismoniy tarbiya va sport sohasiga oid ilmiy tadqiqot ishlarini;
- jismoniy tarbiya va sportning ilmiy tadqiqot usullariga qo'yiladigan umumiy talablarni bilishi kerak.

Tinglovchi:

- mashg'ulot yuklama shiddatini nazorat qilish;
- professional statistika bazalari ma'lumotlarini o'rganish, tahlil qilish hamda statistik axborotlarni tizimlashtirish;
- ilmiy tadqiqot natijalarini amaliyotga tadbiq etish;
- eksperimental tadqiqotlar natijalariga ishlov berish, ularni tahlil qilish va aks ettirish, xulosalar chiqarish, ilmiy maqolalar tayyorlash, uslubiy qo'llanmalar, tavsiyalarini ishlab chiqish ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak.

Tinglovchi:

- kompleks nazorat asoslari hamda jismoniy tarbiya va sportda matematik-statistik uslublardan foydalana olish;
- ilmiy tadqiqot vosita va usullarini qo'llay olish;
- jismoniy tarbiya va sportdagi innovatsiyalar va ularni dars-mashg'ulotlarida qo'llashning ilmiy-nazariy va amaliy ahamiyatini bilish malakasiga ega bo'lishi kerak.

Tinglovchi:

- yuklamaning koordinatsion murakkablik darajasini tahlil eta olish;
- egallangan tajribani tanqidiy ko'rib chiqish qobiliyati, zarur bo'lganda o'z kasbiy faoliyatining turi va xarakterini o'zgartira olish;
- sport o'yinlarida sportchilarning funktsional holatlarini tizimli tahlil qila olish;
- statistik axborotlarni tizimlashtira olish;
- ilmiy tadqiqot natijalarini amaliyotga joriy etish kompetensiyalariga egabo'lishi lozim.

O'QUV MODULI BO'YICHA SOATLAR TAQSIMOTI

№	Modul mavzulari	Jami	Umumiy auditoriya soati	Jumladan	
				Nazariy	Amaliy
1.	Jismoniy tarbiya va sportning ilmiy muammolari.	2	2	2	
2.	Sportchining musobaqa faoliyatini nazorat qilish va tahlil etish	2	2		2
3.	Tadqiqot usullari va ularga qo'yiladigan umumiy talablar. Ilmiy tadqiqot ishlarini rasmiylashtirish tartibi	2	2		2
	Jami	6	6	2	4

NAZARIY MASHG'ULOTLAR MAZMUNI

1-Mavzu: Jismoniy tarbiya va sportning ilmiy muammolari. (2-soat nazariy).

REJA:

1. Jismoniy tarbiya va sportda ilmiy muammolar.
2. Jismoniy tarbiya va sportning ilmiy-uslubiy asoslari.
3. Jismoniy tarbiya va sport sohasida ilmiy tadqiqotlarni tashkil etish.

AMALIY MASHG'ULOTLAR MAZMUNI

1-mavzu: Sportchining musobaqa faoliyatini nazorat qilish va tahlil etish (2 soat amaliy).

REJA:

- 1.Sportda texnik-taktik harakatlarni qayd etish tizimi.
- 2.Sportchining musobaqa faoliyatini operativ, joriy va bosqichli nazorat qilish.
- 3.Sportchining musobaqa vaqtda harakat samaradorligini nazorat qilish.

2-mavzu: Ilmiy tadqiqot ishlarini rasmiylashtirish tartibi (2 soat amaliy).

REJA:

1. Ilmiy tadqiqot ishlarini rasmiylashtirish talablari.
2. Matn rubrikasiyasi.
3. Bibliografik apparat qismini rasmiylashtirish

O‘qitishda foydalaniladigan zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalar

Mazkur modul ma’ruza va amaliy mashg‘ulotlar shaklida olib boriladi.

Kursni o‘qitish jarayonida ta’limning zamonaviy metodlari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari qo‘llanilishi nazarda tutilgan:

-ma’ruza darslarida zamonaviy kompyuter texnologiyalari yordamida prezentatsion va elektron-didaktik texnologiyalardan;

-o‘tkaziladigan amaliy mashg‘ulotlarda texnik vositalardan, ekspress-so‘rovlar, test so‘rovlari, aqliy hujum, guruhli fikrlash, kichik guruhlar bilan ishlash usullarini qo‘llash nazarda tutiladi.

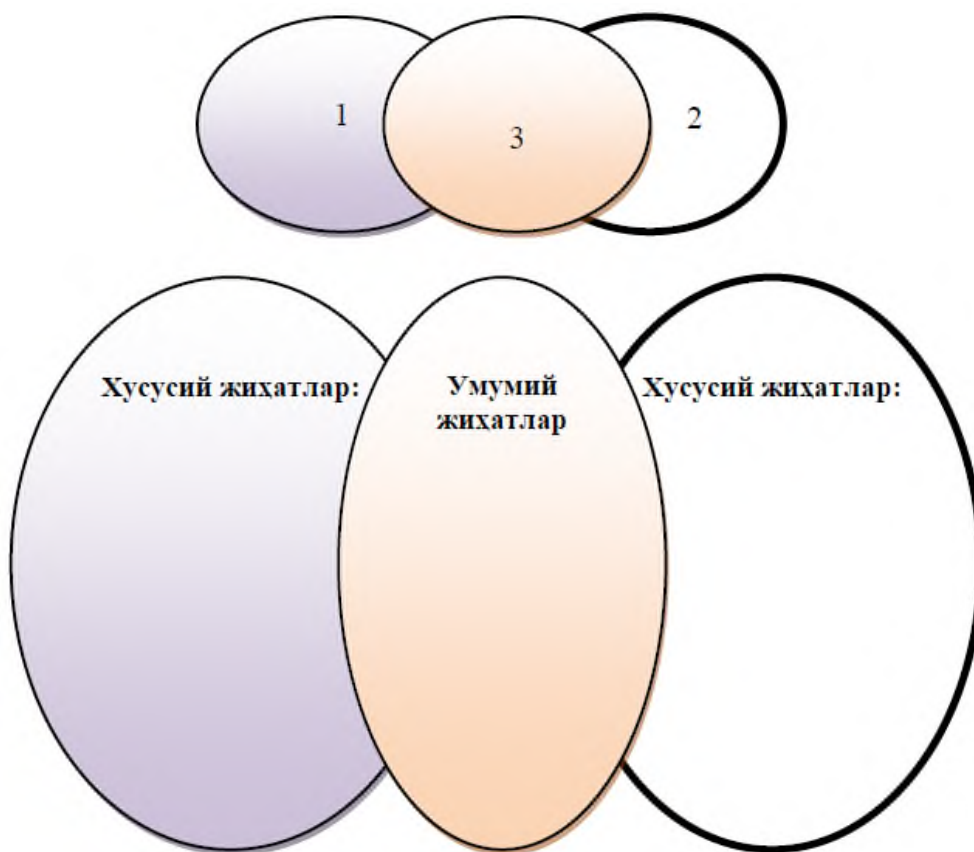
II. MODULNI O‘QITISHDA FOYDALANILADIGAN INTREFAOL TA’LIM METODLARI

II. MODULNI O‘QITISHDA FOYDALANILADIGAN INTREFAOL TA’LIM METODLARI.

1. “VENN DIAGRAMMASI” GRAFIK ORGANAYZERI (GO)

Ta’lim oluvchilarda mavzuga nisbatan tahliliy yondashuv, ayrim qismlar negizida mavzuning umumiy mohiyatini o‘zlashtirish (sintezlash) ko‘nikmalarini hosil qilishga yo‘naltiriladi. U kichik guruhlarini shakllantirish asosida aniq sxema bo‘yicha amalga oshiriladi.

GO quyidagi sxema (grafik tasvir)ga ega bo‘lib, topshiriq shu sxema asosida bajariladi:

Grafik organayzer ta’lim oluvchilar tomonidan o‘zlashtirilgan o‘zaro yaqin nazariy bilim, ma’lumot yoki dalillarni qiyosiy tahlil etishga yordam beradi. Undan muayyan bo‘lim yoki boblar bo‘yicha yakuniy darslarni tashkil etishda foydalanish yanada samaralidir.

2. “Keys-stadi” texnologiyasi

“Keys-stadi” (ingliz tilida “case” – metod, “study” – muammoli vaziyat; vaziyatli tahlil yoki muammoli vaziyatlarni tahlil qilish) texnologiyasi ta’lim oluvchilarda aniq, real yoki sun’iy yaratilgan muammoli vaziyatni tahlil qilish orqali eng maqbul variantlarini topish ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. U ta’lim oluvchilarni bevosita har qanday mazmunga ega vaziyatni o‘rganish va tahlil qilishga o‘rgatadi.

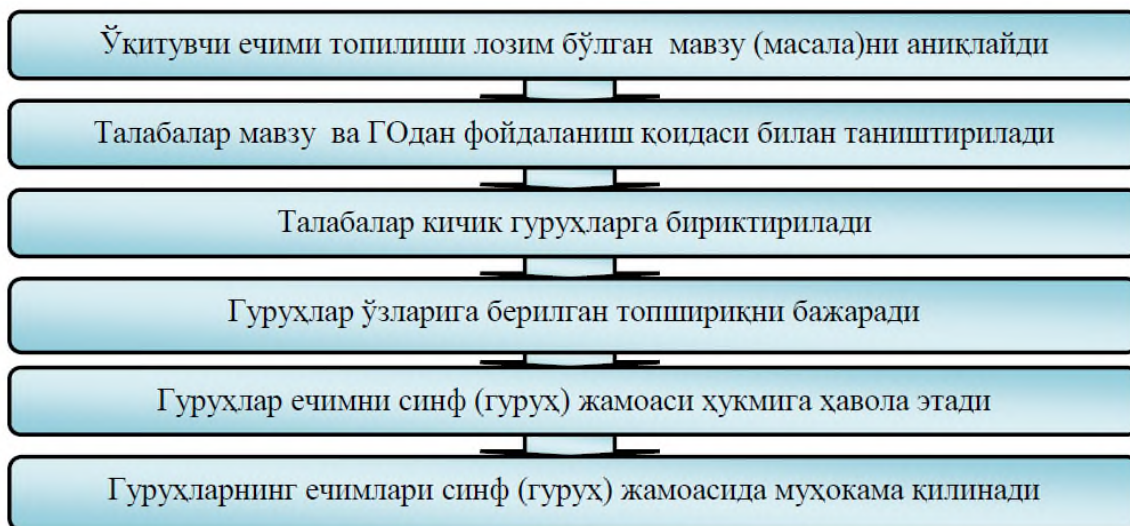
Texnologiyaning negizida muayyan muammoli vaziyatni hal qilish jarayonining umumiy mohiyatini aks ettiruvchi elementlar yotadi.

Bular quyidagilardir: ta’lim shakllari, ta’lim metodlari, ta’lim vositalari, ta’lim jarayonini boshqarish usul va vositalari, muammoni hal qilish yuzasidan olib borilayotgan ilmiy izlanishning usul va vositalari, axborotlarni to‘plash, ularni o‘rganish usul va vositalari, ilmiy tahlilning usul va vositalari, o‘qituvchi va ta’lim oluvchi o‘rtasidagi ta’limiy aloqaning usul va vositalari, o‘quv natijalari.

3. “Konseptual jadval” GO

Ta’lim oluvchilarni o‘rganilayotgan mavzu (masala yoki muammo)ni ikki yoki undan ortiq jihatlari bo‘yicha taqqoslashga o‘rgatadi. Undan foydalanishda ta’lim oluvchilarning mavzu yuzasidan mantiqiy fikrlash, ma’lumotlarni tizimli bayon qilish qobiliyatlari rivojlantiriladi.

Mashg‘ulotlar chog‘ida GOdan quyidagicha foydalaniladi:

4. “Baliq skeleti” GO

Ta’lim oluvchilarda mavzu yuzasidan muayyan masala mohiyatini tasvirlash va yechish qobiliyatini shakllantiradi. Uni qo’llashda ta’lim oluvchilarda mantiqiy fikrlash, mavzu mohiyatini yorituvchi tayanch tushuncha, ma’lumotlarni muayyan tizimga keltirish, ularni tahlil qilish ko’nikmalari rivojlanadi.

5. “Insert” GO

Yangi mavzu bo’yicha o’quvchi (ta’lim oluvchi)larning muayyan tushunchalarga egaliklarini aniqlash, ularda matnga nisbatan tahliliy yondashish ko’nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

6. “Klaster” GO

“Klaster” (g’uncha, to’plam, bog’lam) grafik organayzeri puxta o’ylangan strategiya bo’lib, uni ta’lim oluvchilar bilan yakka tartibda, guruh asosida tashkil etiladigan mashg’ulotlarda qo’llash mumkin. Klasterlar ilgari surilgan g’oyalarni umumlashtirish, ular o’rtasidagi aloqalarni topish imkoniyatini yaratadi.

7. “Munosabat” metodi

Texnologiya ta’lim oluvchilarga ular tomonidan mavzu bo’yicha o’zlashtirilgan bilimlarni erkin bayon qilish, mazmunini o’z fikri, hayotiy misollar yordamida yoritilishini ta’minlashga xizmat qiladi.

O'quv jarayonida texnologiyadan foydalanish o'rganilayotgan muammo bo'yicha muayyan masalalarni hal etish, ma'lum jarayon (voqelik, hodisa)ning kelib chiqish sabablari, ularni bartaraf etish yo'llarini topish asosida ta'lim oluvchilarda mustaqil fikrlash, ijodiy izlanish, fikrini isbotlash va turli vaziyatlardan chiqib olish ko'nikma, malakalarini hosil qiladi.

Texnologiya tarbiyaviy xarakterga ega bo'lib, ta'lim oluvchilarga o'zlarida ijobiy fazilatlarni ko'proq shakllantirish, salbiy xislatlardan esa voz kechishlarida yordam beradi.

8. “Nilufar guli” GO

Texnologiya didaktik muammolarni yechishning samarali vositalaridan bo'lib, nilufar guli ko'rinishiga ega. Asos, unga birikkan to'qqizta “gulbarg” (kvadrat, to'rtburchak yoki aylanalar)larni o'z ichiga oladigan bu metod yordamida asosiy muammo va uning mazmunini yoritishga imkon beradigan xususiy masalalar hal etiladi.

9. “Reja” metodi

Metod ta'lim oluvchilar tomonidan muayyan bo'lim yoki boblar bo'yicha o'zlashtirilgan nazariy bilimlar asosida pedagogik faoliyatni tashkil etishga oid rejani ishlab chiqish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Uni qo'llash ta'lim oluvchilardan o'rganilayotgan mavzu mazmunini puxta o'zlashtirish, asosiy g'oyalarni umumlashtirish, ma'lum tizimga solish layoqatiga ega bo'lishni taqozo etadi.

Metod ta'lim oluvchilar faoliyatini juftlik, guruh va jamoa asosida tashkil etish imkonini beradi. Uni ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tashkil etish, volontyorlik harakatlarini olib borish, pedagogik amaliyotni tashkil etishda qo'llash yanada samarali hisoblanadi.

Odatda rejani ishlab chiqishda pedagogik vaziyat, ta'lim oluvchilarning yosh, psixologik xususiyatlari, ma'naviy-ma'rifiy ishning yo'nalishi, mazmuni hamda samaradorlikka erishish imkoniyatiga egalik inobatga olinadi.

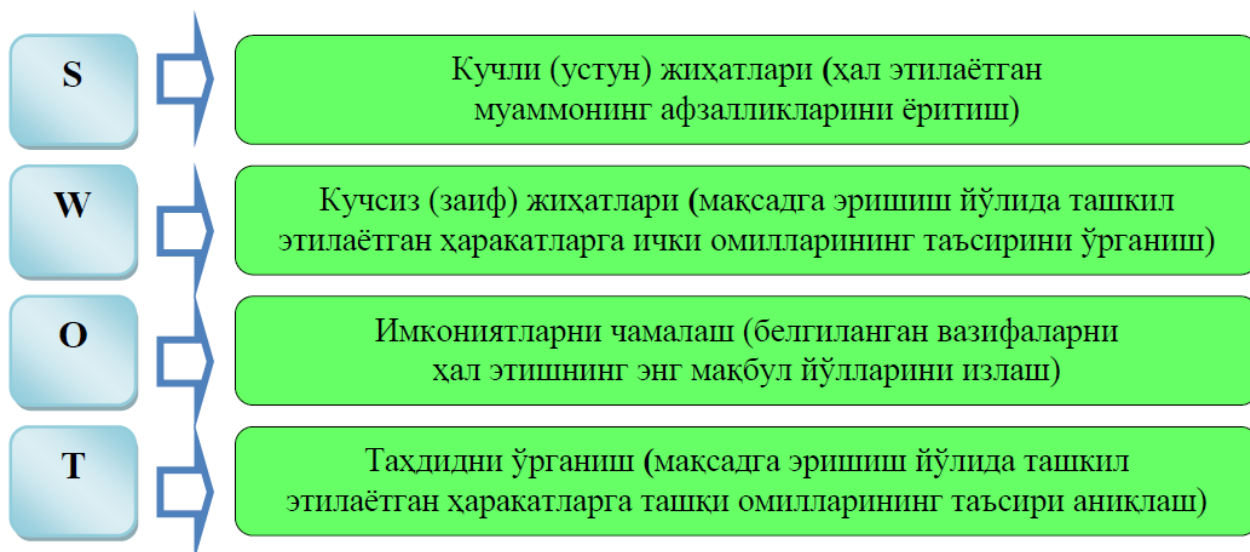
10. “T-jadval” GO

Grafik organayzer tayanch tushunchalarni bir-biri bilan o‘zaro solishtirish, qiyoslash asosida o‘rganilayotgan mavzu yoki masalaning muayyan jihatini bir necha asosiy belgilarga ko‘ra batafsil yoritish maqsadida qo‘llaniladi. Ko‘p hollarda grafik organayzer mavzu mazmunida yoritiladigan bir necha holatlarning afzallik yoki kamchiliklarini, samaradorli yoki samarasizligini, bugungi kun va istiqbol uchun ahamiyatini taqqoslash maqsadida qo‘llaniladi.

11. “SWOT-tahlil” strategiyasi

Strategiya muammoning asosiy to‘rt jihatini yoritishga xizmat qiladi. Ta’lim oluvchilar mavzuning mazmuniga mos muammolarni atroflicha o‘rganish orqali mohiyatini yoritadi, ularni keltirib chiqaruvchi omillarni izlab, hal qilish imkoniyatlarini topadi.

U yordamida muammoning quyidagi to‘rt jhati tahlil qilinadi:

Grafik organayzer ta’lim oluvchilarda o‘rganilayotgan mavzu yuzasidan fikrlarni mustaqil bayon etish, shaxsiy mulohazalarni dalillash (misollar bilan asoslash), bahslashish qobiliyatini shakllantirishga xizmat qiladi.

Ta’lim oluvchilarga quyidagi sxema bilan ishlash tavsiya etiladi:

№	Тushunchalar	(Ф)	(С)	(М)	(У)
1.	Таълим методлари				
2.	Таълим воситалари				
3.	Таълимни ташхис қилиш				

13. “Qarama-qarshi munosabat” strategiyasi

Strategiya o‘z mohiyatiga ko‘ra ta’lim oluvchilar tomonidan o‘zlashtirilgan bilimlarni tahlil hamda sintez qilish asosida mavzuni yoritishda ahamiyatli bo‘lgan tayanch tushunchalarni asosiy va ikkinchi darajali sifatida guruhlariga ajratish imkonini beradi.

Ta’lim oluvchilar faoliyatining samaradorligini ta’minlash uchun ularning e’tiboriga quyidagi jadvalni taqdim etish maqsadga muvofiq:

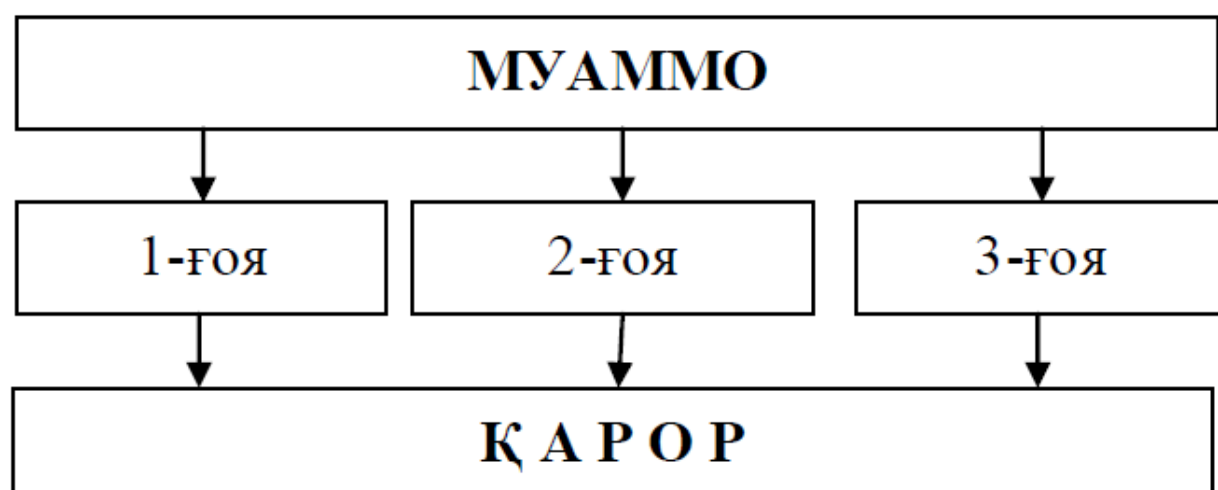
Таянч тушунчалар			
№	Муҳим тушунчалар	№	Муҳим бўлмаган тушунчалар
1.		1. 2.	

14. “Qarorlar shajarasi” (“qaror qabul qilish”) strategiyasi

Strategiya muayyan fan asoslariga oid bir qadar murakkab mavzularni o‘zlashtirish, ma’lum masalalarni har tomonlama, puxta tahlil etish asosida ular yuzasidan muayyan xulosalarga kelish, muammo yuzasidan bildirilayotgan bir nechta xulosa orasidan eng maqbul hamda to‘g‘risini topishga yo‘naltirilgan texnik yondashuvdir. U avvalgi vaziyatlarda qabul qilingan qarorlarni yana bir bora tahlil qilish, uni mukammal tushunishga xizmat qiladi.

Ta’limda strategiyani qo‘llash o‘rganilayotgan muammo yuzasidan oqilona qaror qabul qilish (xulosaga kelish) uchun ta’lim oluvchilar tomonidan bildirilayotgan har bir variantni tahlil qilish, maqbul va nomaqbul jihatlarini aniqlash imkoniyatini yaratadi.

Unga ko‘ra mashg‘ulotlarda ta’lim oluvchilar quyidagi chizma asosida ishlaydi (u yoki bu tartibdagi faoliyatni olib borishda yozuv taxtasidan foydalanadi):

III. NAZARIY MATERIALLAR

III. NAZARIY MATERIALLAR

1-Mavzu: Jismoniy tarbiya va sportning ilmiy muammolari. (2-soat nazariy).

REJA:

1. Jismoniy tarbiya va sportda ilmiy muammolar.
2. Jismoniy tarbiya va sportning ilmiy-uslubiy asoslari.
3. Jismoniy tarbiya va sport sohasida ilmiy tadqiqotlarni tashkil etish.

Tayanch soʻzlar: *jismoniy tarbiya, ilmiy muammo, ilmiy yangilik, metodologiya, ilmiy tadqiqot.*

1.1. Jismoniy tarbiya va sportda ilmiy muammolar.

Fan haqiqat haqida bilimga ega bo'lishni maqsad qilib olgan kishilarning o'ziga xos faoliyati bo'lib hisoblanadi. Fan ilmiy faoliyatning asosiy hosilasidir, ammo birgina emas. Fan mahsuli rasional (oqilona, to'g'ri, faqat tafakkurga asoslaganlik) ilmiy uslubga bog'liq bo'lishi mumkin bo'lib, bu hodisa insonlar faoliyatlarining barcha sohalariga, shu jumladan fan tashqarisida ishlab chiqarish sohalarida turli asbob-uskunalar, texnik jihozlar, texnologiyalarni yaratishda birdek tarqalgan. Fan, boshqa ijtimoiy soha mahsulotlarini yaratishda qo'llaniladigan rasional ilmiy uslublar bilan bevosita bog'liq.

Rasionalizm – tafakkurni hissiy idrokdan ajratib aqlni bilishning birdan-bir manbai deb hisoblaydigan falsafiy oqim. Ko'chma ma'noda aql-idrok bilan ish ko'rishlik, mulohazakorlikdir. Bundan kelib chiqib, “rasional” yoki “rasionallik” – “aqlga muvofiqlik”, “ma'qullik”, “maqsadga muvofiqlik” ma'nolarida muomalaga kiritilgan.

Ilm-fan hamjamiyatdagi ma'naviy qadriyatlarning ham manbaidir. Ilm-fan reallikning haqqoniy bilimlarini qo'lga kiritishga yo'naltirilgan bo'lsada, fan va haqiqat bir xil ma'noga ega emas:

Reallik 1 - haqiqiylik, chinlik, amalga oshadiganlik, amalga oshirish mumkin ekanlik; reallik 2 – voqeylik, ayni haqiqat ma'nolarida ishlatiladi.

Haqqoniy bilim ilmiy bo'lmasligi ham mumkin. Ilmiylik talablaridan tashqari holatni salbiy baholash ma'nosida nazarda tutmasligini ta'kidlash muhimdir. Jamiyat hayotidagi fanning o'rni tobora o'sib borishi bilan, ammo ilmiy asoslar har doim ham yetarli va o'rinli emas. Ilm-fan tarixidan ma'lumki, ilmiy bilish har doim rasional bo'lmasligi mumkin.

Ilmiy bilim - ko'p hollarda, nazariyalarga nisbatan haqiqiy bilimlarni olishni kafolatlamaydigan holatlarda ham ishlatiladi.

Aslida, haqqoniy bilim ijtimoiy zarurat sababli inson faoliyatining turli sohalarida yaratiladi: kundalik turmush, iqtisod, siyosat, san'at va muhandistlik ishlarida. Bu sohalar haqqoniy bo'lsada, tom ma'noda ilmiy bilimlarni qo'lga kiritish maqsadidan farqli jihatlari mavjud.

Masalan, san'atda – yangi badiiy qimmatga ega asarlar, muhandistlikda – yangi loyiha, texnologik jarayon, ixtirolar va iqtisodda samaradorlik kabi maqsadlar ustuvor.

Boshqa sohalar kabi, kelib chiqishi va rivojlanishiga ko'ra ijtimoiy hodisalardan bo'lgan pedagogika sohasining o'quv -metodik faoliyat yo'nalishida loyiha, texnologiyalar asosidagi ta'lim va tarbiya samaradorligi, hamda ilmiy-metodik faoliyat yo'nalishida (fundamental va akademik) yangi qonuniyatlar, ilmiy bilimlar, dalillar aynan oliy ta'lim tizimida rivojlanish tendensiyasining ustuvor vazifalaridir.

Ijtimoiy jarayonda ko'pgina ilmiy nazariyalar rad etiladi. Ba'zan (masalan, Karl Popper) har qanday nazariy bayonot har doim kelajakda vaqti kelib inkor bo'lishi, yoki ahamiyatini yo'qotish ehtimolligi borligini tasdiqlaydi.

Ilm-fan - astrologiya, parapsixologiya, ufologiya va boshqalarni tan olmaydi. Mazkur konsepsiyalarni tan olmaslik bilan, bu uning istamasligi emas, balki bunday qila olmasligidir, chunki T. Geksli fikriga ko'ra, asossiz "e'tiqod (ishonch) ga oid narsalarni olishi bilan ilm-fan o'z joniga qasd qiladi". Bunday tushunchalarda ishonchli va aniq dalillar yo'q, lekin o'tkinchi tasodiflar ehtimolligi

yuqori. Turli g'oya va yo'nalishlarning qarama-qarshiligi, aynan ilm fanning rivojlanish tendensiyayasi va o'ziga xosligini belgilaydi.

Yangi g'oya va nazariyalar keskin kurashlarda toblanadi, o'z tasdig'ini topadi. M. Plansk bu haqda shunday deydi: “Aslida yangi haqqoniy bilim mualiflari qarshi fikrli insonlardek ishontirishga qodir emas, lekin vaqt o'tishi bilan kimdir o'zining nohaqligini tan oladi, aksariyat raqiblarning vaqti o'tishi bilan yangi avlod haqiqatni tez o'zlashtirib oladi”. Yangi g'oyalarning hayotda o'z tasdig'ini topish yo'lida, turli yo'nalish va fikrlar o'rtasida kechadigan doimiy kurash (ziddiyat)lar, tom ma'noda ilm-fandagi hayot mohiyatini bildiradi.

Zamonaviy ilm-fanning muhim qiyofasi shundaki bugungi kunda alohida kasb sohasiga aylanib bo'lgan, chunki yaqin o'tmish davrlarga qadar olimlarning erkin faoliyatini tashkil etar va maxsus mablag' bilan ta'minlanmas edi.

1.2. Jismoniy tarbiya va sportning ilmiy-uslubiy asoslari.

Ilmiy bilishning mezonlari qanday? Ilmiy ma'lumotlarning muhim farqlovchi xususiyatlaridan biri uning tizimlashtirilishi. Bu uning ilmiylik mezonlaridan biridir.

Ilm - faqat fanda emas, balki undan tashqarida tizimlangan holda ham bo'lishi mumkin. Oshxona kitobi, yo'l atlas, izohli lug'at yoki pedagogika sohasida glossariy, elektron o'uv qo'llanma va darsliklar, zamonaviy ta'lim texnologiyalari, dasturiy ta'minot va h.k. – barchalarida oldindan ma'lum ilmiy bilimlar tasniflangan va muayyan talablarda tizimga solingan. Ilmiy tizimlashtirish o'ziga xosdir. Uning uchun to'liqlik, izchillik, tizimlashtirishning aniq tamoyillari mavjud.

Tizim sifatida namoyon bo'ladigan ilmiy bilim o'zining muayyan tarkibiy qurilmasidan iborat, dalillar, qonuniyatlar, nazariya va olamning tasviri uning elementlaridir.

Alohida fan (ilmiy) yo'nalishlar o'zaro bog'liqlik va bir-birini taqozo etishlik talablarida rivojlanish xususiyatiga ega. Bilimlarni asoslash va isbotlashga intilishlar, ilmiylikning muhim mezonidir.

Bilimlarni asoslash bilan yaxlit tizimga solish, har doim fanga xos bo'lgan. Bilimlarni isbotlash istagi, fanning paydo bo'lish sabablaridan biri degan ba'zi qarashlar mavjud. Fanda ilmiy bilimlarni asoslashning turli usullari ma'lum. Empirik ma'lumotni asoslash, ko'plab tekshiruvlar, statistik ma'lumotlardan foydalanish va boshqalar qo'llaniladi. Nazariy tushunchalarni oqlashda, ularning ziddiyatlardan holi bo'lishi, empirik ma'lumotlarga muvofiqligi, hodisalarini tasvirlash va rivojlantirish ehtimoliga ko'ra bashorat qilish predmetida tekshiriladi.

Ilm-fan sohasida gohida original (asl nusxa), "aqlga sig'maydigan" kreativ g'oyalar ham qadrlanadi. Ammo, novasiyalarga yo'naltirilgan ilmiy faoliyat natijalaridan olimning o'ziga xosligi bilan bog'liq bo'lgan sub'ektivlikni yo'q qilish («элюминация» hodisasi) istagi bilan birlashtirilgan. Bu hodisa orqali, fan va san'at o'rtasidagi farqlardan birini ko'rsatish mumkin. Agar san'atkor, o'z ijodini yaratmagan bo'lsa, u oddiygina bo'lmas edi. Agar olim, hatto buyuk shaxs tomonidan nazariya yaratilmagan taqdirda ham, qachonlardir yaratilar edi, chunki intersubektivlik (tushuncha mohiyati: 1) maxsus jamoaviylik; 2) muayyan insonlar jamiyatining umumiy dunyoqarashi va qoidalari, hodisalarni taqdim etishning umumiy tajribalari) ilm-fan rivojlanishidagi zaruriy bosqich ko'rinishida namoyon bo'ladi.

1.3. Jismoniy tarbiya va sport sohasida ilmiy tadqiqotlarni tashkil etish.

Sport fanidagi ilmiy tadqiqotlarning o'ziga xos belgisi shuki, jismoniy tarbiyaning har qanday sohasida o'rganilayotgan har bir hodisa uning rivojlanishi jarayonida, o'zaro aloqada va nisbatda tekshiriladi. Chunonchi, sportchining o'quv-mashq jarayoni qurilishi tizimini tavsiflovchi faktlarni tadqiq eta turib, ularning ilgari qanday rivojlangani, muayyan sport turi sharoitida qanday omillar

ularga hal qiluvchi tag'sir ko'rsatgani, jismoniy tarbiya nazariyasi va usuliyatining keyingi rivojiga ko'rib chiqilayotgan fakt va hodisalar qanday ta'sir o'tkaza olishi mumkinligini aniqlasa bo'ladi. Ilmiy metodologiyaga tayangan ilmiy tadqiqotlar (agar ilmiy bilishning metodologik tamoyillariga aniq rioya qilinsa), ilmda juda muhim va zarur xususiyat- ilmiy xolislik va haqqoniylikka ega bo'ladi.

Ilmiy bilishning ilmiy tadqiqot jarayonida rioya qilinishi lozim bo'lgan ayrim tamoyillarini ko'rib chiqamiz. Bu ob'ektiv olamni bilish, determenizm, rivojlanish, tarixiylik, nazariya va amaliyotning birligi tamoyillaridir.

Ob'ektiv borliqni bilish mumkinligi tamoyili - insonning o'rganish faoliyati natijasida tevarak olam va uning qonuniyatlari to'g'risida haqqoniy tasavvur hosil qilish imkoniyatidir. Ob'ektiv borliq inson ongidan tashqarida mavjud bo'ladi. Ammo uni bilish haqida nisbiy ma'nodagina gapirish mumkin.

Sport fani taraqqiyoti tarixidan ma'lumki, qandaydir predmet yoki hodisa haqidagi go'yo mufassal bilimlar yangi ma'lumot hamda kashfiyotlar ta'sirida tubdan o'zgarib ketgan hollar ko'p bo'ladi. Shuning uchun ham fanning u yoki bu yutuqlarini, uning taraqqiyotidagi u yoki bu bosqichni mutlaqlashtirish yaramaydi. Umuman, tarixiy taraqqiyotning muayyan bosqichida ob'ekt to'g'risida to'plangan bilimlar doimo nisbiy bo'ladi.

Ayrim faktlarni avvaldan tanlab olib, qolganlarini e'tiborsiz qoldirish, ma'lumotlarni tadqiqotchi ilgari sinovdan o'tkazgan faraz yoki qoliplarga moslash, unga ters bo'lgan narsalar haqida eslamaslikka harakat qilish, o'rganilayotgan hodisalar, faktlarning ayrim jihatlarini kamsitish ilmiy xolislikka mutlaqo ziddir.

Bilish mumkinligi tamoyili bilishning amaliy faoliyat bilan aloqalarini aniqlash va ochib berish orqali isbotlanadi. Shu sababdan bilish natijalarini tekshirish hamda tasdiqlash, albatta, amaliyotga tayanishi zarur. Sport fanida yangi usuliyat ham pedagogik ilmiy tajribada o'z tasdig'ini topishi kerak.

Determenizm tamoyili olamda sodir bo'layotgan hodisa va jarayonlarning umumiy universal o'zaro munosabati hamda sababiy bog'lanishlari mavjudligini bildiradi. Bu tamoyil bevosita olamning moddiy birligini tan olishdan, demak, bir

moddiy hodisaning boshqasiga bog'liqligi qonuniyatlaridan kelib chiqadi. Bunda turli hodisalar va moddiy ob'ektlar orasidagi munosabat hamda aloqalar nihoyatda rang-barang, turli-tuman bo'ladi. Ular ahamiyatli va ahamiyatsiz, sababli va sababsiz, tasodifiy va zaruriy, shuningdek, shakl va mazmun, mohiyat va hodisa, tuzilish va vazifa va x.k. orasidagi bog'liqlikdan iborat bo'lishi mumkin.

Tadqiqotchining vazifasi o'rganilayotgan ob'ekt yoki hodisaning aloqalarini har tomonlama ochib berishgina emas, balki, albatta, hal qiluvchi, belgilovchi aloqalarni ajratib ko'rsatish, ya'ni sababiy bog'lanishlarni aniqlash hamdir.

Determinizm tamoyili tadqiqotning sport fanida qo'llanadigan ilmiy usullari va ularga qo'yiladigan umumiy talablarni asoslashda katta ahamiyatga ega. Bu talablar quyidagilardir: tanlangan usulning tadqiqot ob'ekti va uning xususiyatlariga bog'liqligi, tadqiqotning har bir keyingi bosqichini undan oldingi bosqichda olingan ma'lumotlar zaminiga qurish, o'rganilayotgan ob'ekt yoki hodisaning aloqa va munosabatlarini ularning butun xilma-xilligi, murakkabligida yuzaga chiqarish zarurati.

Rivojlantirish tamoyili olimning metodologik zahirasiidagi eng muhim o'rinlardan birini egallaydi. O'rganilayotgan ob'ekt yoki hodisalarning mohiyatini to'g'ri tushunish uchun ularni «materiyaning qotib qolgan shakli» sifatida emas, harakat, o'zgarish, rivojlanishda tekshirish, ularga sabab bo'lgan shart-sharoitlarni aniqlash zarur. Bunda rivojlanish bir tekis va uzluksiz o'sish, ko'payishdan iborat bo'lmaydi, u darajama –daraja sodir bo'lib, ma'lum bosqichda sakrashlar tufayli uzilib qoladi, tadrijiylikda tanaffuslar, demak o'rganilayotgan ob'ektning (hodisaning) yangi sifat holatiga o'tishi uchun imkoniyatlar yuzaga keladi.

Ilmiy tadqiqotda taraqqiyotning metodologik tamoyilini qo'llar ekanmiz, miqdoriy va sifatiy o'zgarishlar faqat murakkablashuvga olib kelmasligini nazarda tutish lozim. Taraqqiyot soddalashuvni ham o'z ichiga oladi, negaki, u ikkita qarama-qarshi yo'nalish-tuzilish va vazifalarni murakkablashtirish hamda soddalashtirish yo'nalishlarining o'zaro munosabatini ko'zlaydi.

Rivojlantirish tamoyili ilmiy bilishning metodologik tamoyili sifatida har qanday ilmiy tadqiqotga muayyan talablar qo'yadi. Ushbu talablarga muvofiq ilmiy tadqiqot davomida o'rganilayotgan ob'ektning shakllanishi va rivojlanishini, undagi miqdoriy o'zgarishlar hamda bir sifatiy holatdan boshqa holatga o'tishni tavsiflaydigan ob'ektiv jarayonlar to'liq va har tomonlama ochib berilishi zarur bo'ladi.

Tarixiylik tamoyili rivojlantirish tamoyili bilan bevosita bog'liq, lekin u ilmiy bilishga o'ziga xos alohida talablar qo'yadi. U tadqiqotchini tekshirilayotgan ob'ekt yoki hodisani irsiy nuqtai nazardan, mazkur ob'ektning (hodisaning) kelib chiqishini, o'zgarishlari va rivojlanishini hisobga olgan holda boshqa ob'ektlar bilan aloqalarini, shuningdek, undagi o'zgarishlarning sabablarini ko'rsata borib o'rganishga yo'naltiradi.

Sport fanida kashfiyot va yutuqlarni baholash maqsadida tarixiylik tamoyili qo'llanilar ekan, ularning ilgari qarashlar hamda yutuqlarga bog'lik tomonlarini ochish, nazariy manbalarini topish lozim. Bunda u yoki bu ta'limotni, nazariyani baholash chog'ida ularning bugungi kundagi qimmati emas, paydo bo'lgan davri uchun qimmati ham hisobga olinishi shart. Mazkur ta'limot yoki nazariya sport fani va amaliyotining keyingi taraqqiyoti uchun qanday ahamiyatga ega ekanligiga alohida e'tiborni qaratish zarur.

Nazariya bilan amaliyotning birligi tamoyili insonning tashqi olamga munosabati mohiyatidan kelib chiqadi. Inson tashqi olamga faollik bilan ta'sir o'tkazadi va shu ta'sirotlar jarayonida uni bilib boradi.

Nazariya bilan amaliyotning birligi tamoyili sport fanida qo'llaniladigan ilmiy tadqiqot usullarini asoslashda katta ahamiyatga ega. Jismoniy tarbiya va sportdagi amaliy faoliyatni nazariyani boyitish hamda rivojlantirishning asosiy manbai deb qarash zarur. Musobaqa, o'quv-mashq va tashkilotchilik faoliyatlarini tahlil etish hamda umumlashtirish orqali tadqiqotchi o'zini qiziqtirgan ilmiy muammoni nazariy jihatdan tushunib olishi uchun zarur bo'lgan faktik ma'lumotlarni qo'lga kiritadi.

Jismoniy tarbiya va sport sohasidagi amaliy faoliyat jarayonida u yoki bu nazariy qoidaning nomukammalligi oshkor bo'ladi, ularni tubdan qayta ko'rib chiqish yoki tahrir qilish zarurligi sezilib qoladi, shuningdek, tushunarsiz masalalar, nazariy tomondan yana o'ylab ko'rish lozim bo'lgan o'zgaruvchan muammolar yuzaga chiqadi.

Jismoniy tarbiya va sportda o'rta tashlanayotgan nazariy qoidalar va farazlarning to'g'ri yo noto'g'riligini aniqlovchi asosiy, eng ishonchli va xolis mezon amaliy faoliyatdir. Tadqiqotchi yangi nazariy qoidani maydonga tashlar ekan, u faqat musobaqa faoliyatiga yoki o'quv-mashq jarayoniga muvaffaqiyatli tatbiq etilganidan keyingina asos uchun qabul qilingan deb tan olinishi mumkin.

Shunday qilib, har qanday fanda, jumladan, sport fanida ham ilmiy bilishning umumiy usul va tamoyillaridan foydalaniladi.

Sport fanida umumfalsafiy kategoriyalar va ularga tayanadigan mazkur fanga tegishli maxsus kategoriyalar (aniqroq aytsak, tushunchalar) qo'llaniladi. Bu kategoriya va usullarni bir-biriga qarama-qarshi qo'yish yaramaydi, ularning umumiylari ham xususiylari kabi dialektik birlikda mavjud. Hozirgi bosqichda fanning taraqqiyoti ilmiy bilishda yangi mustaqil sohalarning paydo bo'lishi va tez rivojlanishi bilan boradigan differentsiatsiya jarayoniga qarabgina emas, balki turli fan sohalari integratsiya jarayoniga ko'ra ham tavsiflanadi. Ilmiy-tadqiqot ishida doimo yangi tadqiqot usullarining yuzaga kelish imkoniyatlarini, shuningdek, bu fanning usullari boshqa fanlarga o'tishi mumkinligini hisobga olish kerak. Masalan, zamonaviy ilmiy bilishning o'ziga xos xususiyati matematik tadqiqot usullarining ko'p boshqa fanlarga kirib kelishidir. Bu jarayon sport fanida ham allaqachon boshlangan. Shuning uchun ham zamonaviy olim- sport fanida ilmiy ishlar olib borayotgan tadqiqotchi birinchi navbatda ilmiy bilishning umumiy usul va tamoyillarini, shuningdek, sport fanining mazkur sohasida qo'llanadigan bilish usullariga taalluqli barcha ma'lumotlarni chuqur bilib olishi lozim. Shu bilan birga, u sport fanining oraliq sohalarida ishlaydigan tadqiqotchilarning usuliy apparatlaridan yaxshi xabardor bo'lishi ham kerak.

Ilmiy tadqiqot deganda, odatda, biron–bir yangi masalani barcha qonun–qoidalarini bo‘yicha ishlab chiqish tushuniladi. Har qanday ilmiy tadqiqotning ikki asosiy belgisi bo‘ladi: birinchidan, tadqiq etiladigan masalaning hamda tadqiqot natijasida chiqariladigan xulosalarning yangiligi, ilgari o‘rganilgan masala to‘g‘risida yangi ma‘lumotlarni aniqlash (ular masalalarni o‘zgacha talqin etishga imkon beradi); ikkinchidan, tadqiqotchi ilgari surayotgan xulosa va qoidalarining ishonchliligi.

Ilmiy tadqiqot o‘zaro aloqador ikki qismdan iborat bo‘ladi.

Birinchi qism – ishlanayotgan muammoni (masalani) tadqiq etish jarayonining o‘zi bo‘lib, uning maqsadi mazkur muammoni har tomonlama o‘rganishdan iborat. Odatda, bu jarayon tarkibiga o‘rganilayotgan muammo xususiyatiga mos materiallar yig‘ish, u haqdagi asosli ma‘lumotlarni to‘plash, ularni tizimga solish, muammo haqida u yoki bu farazni o‘rtaga tashlash uchun sharoit yaratadigan muayyan tasavvurlarni ishlab chiqish, o‘rtaga tashlangan fikrlar va farazlarni ilmiy tajriba yo‘li bilan amaliyotda tekshirish, olingan ma‘lumotlarni tahlil etish hamda umumlashtirish kiradi. Ilmiy tajribaning maqsadi tadqiqotchida paydo bo‘lgan g‘oyani, ilgari surilgan faraz, konsepsiyani tasdiqlashdan iborat.

Tadqiqotning ikkinchi qismi ilmiy izlanish natijalarining adabiy bayoni hisoblanadi. Tadqiqot natijalarining ishonchli tarzda asoslab berilishi, tadqiqotchi ilgari surgan qoidalar isbotlanishi uchun ularni talablar asosida shakllantirish, yagona umumiy fikr va dalillar tizimi bilan bog‘lash zarur.

Ilmiy tadqiqotlarning samaradorligini oshirish uning tarkibidagi barcha asosiy unsurlarning sifatli qurilishiga bog‘liqdir.

Har qanday tadqiqotning boshlang‘ich nuqtasi muammoli vaziyatdir. Muammoli vaziyat odamlarning ehtiyojlari, qandaydir samarali amaliy yoki nazariy faoliyatlari haqida bilish bilan shu faoliyatlarni ro‘yobga chiqarish yo‘llari, vosita va usullarini bilmaslik orasidagi ziddiyatdir. Bu o‘z navbatida, muolajada qo‘llanadigan ob'ektlarning qonuniyatlari haqida bilimlar mavjud emasligiga borib taqaladi.

Sport fanida tadqiqot muammosining predmet tomoni bu shunday ziddiyatki, unga barham berish yoki rivojlanishning mavjud muqobillaridan birini tanlash uchun maqsadga muvofiq harakatlarning tashkil etilishi talab qilinadi. Ilmiy muammoning murakkablik darajasi quyidagilarga bog‘liq: –ziddiyatlarga ega bo‘lgan va aniq maqsadga qaratilgan boshqaruv zarurati mavjud ob'ektlarning nisbiy murakkabligiga:

– mazkur ziddiyatlarni hal etish uchun ijtimoiy ehtiyojlarning yetilganlik darajasiga:

-muayyan sohadagi ilmiy va amaliy bilimlarning holatiga. Tadqiqot muammosini hal etish uchun, odatda, quyidagi talablar qo‘yiladi:

-“muammoli” (izlangan, noma'lum) va “muammosiz” (ma'lum) orasidagi chegaraning yanada aniq bo‘lishi;

–umumiy muammoga nisbatan muhim hamda nomuhimning bir–biridan keskin ajratilishi ;

–umumiy muammoni unsurlarga taqsimlab, xususiy muammolar va ularning ustuvorligi bo‘yicha tartibga solish.

Muammoning shakllanishi o‘z ortidan muayyan ob'ekt va tadqiqot predmetini tanlashni ergashtirib keladi.

Ijtimoiy ziddiyatga ochiq – oydin yoki yashirin ega bo‘lgan hamda muammoli vaziyatni yuzaga keltiradigan har qanday narsa tadqiqot ob'ekti bo‘lishi mumkin. Sport fanida tadqiqot ob'ekti bilish jarayoni yo‘naltirilgan narsadir.

Tadqiqot predmeti deb ob'ektning bevosita o‘rganiladigan, amaliy va nazariy nuqtai nazardan eng muhim xususiyatlari, jihatlari, xossalariga aytiladi. Misol tariqasida sport seksiyasiga bolalarni qabul qilish mezonlarini ishlab chiqishda tadqiqot muammosi, ob'ekti hamda predmeti qanday shakllanishini ko‘rib chiqamiz. Bu tadqiqotning muammosi bolalarni “kelajagi bor” va “kelajagi yo‘q”larga saralashning samarali mezonlarini ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot ob'ekti – umumta'lim maktablarining quyi sinf o‘quvchilari. Tadqiqot predmeti – sport seksiyasiga bolalarni saralash mezonlarini aniqlash.

Hozirgi davrda olimlar sport nazariyasining integrativ muammolarini yaxlit holda tasavvur etishga harakat qilmoqdalar. Muammolarni hal etishda yuqorida ko'rib chiqilgan nazariy ishlanmalar: umumiy sport nazariyasi, sport turlari bo'yicha xususiy predmetli nazariy-usuliy fanlar, gumanitar hamda tabiiy bilimlarning oraliq sohalari munosabatlari sxemasiga (L.P.Matveev), sport mashg'ulotlari jarayonini boshqarishning uch darajali tizimiga (A.A.Novikov), shuningdek, ko'p yillik tayyorgarlikni boshqarishda darajalar ahamiyatining o'zgarishi modeliga (F.A.Kerimov) tayanish zarur.

L.P.Matveev sport fanining asosiy muammolari 3 ta asosiy blokka taqsimlanadi, lekin biz to'rtinchi blokni ham kiritishni taklif qilamiz: 1. Sport mohiyatining umumiy konsepsiyasini, uning tuzilishi va vazifasiga xos xususiyatlarini hamda yanada rivojlantirish yo'nalishlarini ishlab chiqish.

Shu o'rinda sportning mohiyatiga, uning shaxs va jamiyat hayotida tutgan o'rni hamda ahamiyatiga tavsif berish, uning manbalari va rivojlanish yo'nalishlarini ko'rib chiqish zarur. Sport faoliyatining bio hamda ruhiy-ijtimoiy tabiatini chuqurroq, to'laroq va yaxlit holda tadqiq etib, sportni hozirgi zamon jamiyatidagi vazifalari va rivojlanish qonuniyatlarini tushuntirib berish lozim.

Bunda sport amaliyotining turli yo'nalish va bo'limlarida (jumladan, ommabop, professional va professional-tijorat sportida) mavjud bo'lgan asosiy ziddiyatlarni, shuningdek, ularni shaxs va jamiyat manfaatlari yo'lida bartaraf etish usullari, shart-sharoitlarini ochib berish kerak.

2. Sport bellashuvi nazariyasi muammosi, sport bellashuvining musobaqa faoliyati sifatidagi mohiyatini, uni harakatga keltiruvchi kuchlarni, samarali amalga oshirish qonuniyatlari va shart-sharoitlarini mufassal anglab yetish.

Musobaqa faoliyatida sabablar va shaxsiy rejalar, uni modellashtirishning tayyorlov shakllari, sport-musobaqa yuklamalarining o'z-o'zini oqlaydigan kattaliklari, shuningdek, ularni mos ravishda o'zgartirish hamda sport amaliyotining turli sharoitlarida bellashuvlar tizimining to'g'ri tuzilgan variantlari to'g'risida umumlashtiruvchi tasavvurlarni ishlab chiqish kerak.

3.Sport mashg'uloti va sport yutuqlarining boshqa omillaridan tizimli foydalanish muammolari.

Bu bo'limda sport mashg'ulotining mazmuni va tuzilishi, tuzilish qonuniyatlari hamda tamoyillari, sportchini sport yutuqlariga tayyorlashning jismoniy, texnik, taktik va boshqa jihatlarining nazariy–usuliy asoslari ishlab chiqiladi va batafsil yoritiladi.

Sport orientatsiyasi va saralash; ko'p yillik sport tayyorgarligining optimal tuzilishi – tayyorgarlikning birinchi bosqichidan boshlab sportchini sport faoliyatining eng yuqori pillapoyalarigacha olib chiqish; bashorat qilish, rejalashtirish, nazorat hamda uni optimallashtirish bo'yicha chora–tadbirlar tizimida qo'shimcha omildan to'g'ri foydalanish muammolari o'z yechimini kutib turibdi.

4. Sport fanidagi eng yirik muammolaridan biri – mashg'ulot va musobaqa faoliyati sharoitida organizm tizimlari faoliyatini o'rganish.

yo'naltirilgan. Ilmiy-tadqiqot ishlarining kirish qismida asosan mavzuning dolzarbligi, maqsadi va vazifalari yoritiladi.

Har qanday ilmiy tadqiqotning maqsadi muayyan muammoni yechishdir

Maqsad tadqiqotning yanada aniq maqsadlariga bo'linadi. Ular tadqiqotchi tomonidan yuzaga kelgan muammoni nazariy jihatdan tahlil qilish hamda uning amaldagi yechilishi holatiga berilgan baho asosida qo'yiladi. Ilmiy tadqiqot ishining maqsadi ishning dolzarbligidan chiqqan holda qo'yiladi.

Masalan: Tadqiqotning maqsadi 10–12 yoshli yengil atletikachilarni g'ovlar osha yugurish texnikasi elementlariga o'rgatish metodikasini takomillashtirishdan iborat.

O'rganilayotgan muammoning nazariyasi va amaliyoti holatini tahlil qilish, birinchi navbatda, ushbu masala yuzasidan mavjud adabiyotlar bilan keng tarzda tanishishni nazarda tutadi.

Adabiy manbalarni o'rganishda quyidagilarni oydinlashtirish lozim:

- muallifning asosiy g‘oyasi, uning o‘rganilayotgan muammoga munosabatini aniqlash;
- muallif fikrlarining an'anaviylaridan farqi nimada ekanligi, muammoni o‘rganishdagi yangiliklar;
- muallifning qanday g‘oyalari yetarlicha dalillangan, qaysilari dalillanmagan;
- qo‘shilish mumkin bo‘lmagan g‘oya, xulosa, tavsiyalar;
- muammoning ishda o‘z aksini topmagan asosiy masalalari;
- shu munosabat bilan mazkur muammoni o‘rganishni davom ettirish bo‘yicha qanday vazifalarni amalga oshirish zarur bo‘ladi.

Adabiyotlarning bunday dastlabki tahlili olimga o‘z tadqiqoti bilan bog‘liq maqsaddan kelib chiqqan holda vazifalar loyihasini belgilab olish imkonini beradi.

Ilmiy tadqiqotning vazifalari quyidagi unsurlardan iborat bo‘lishi mumkin:

- umumiy muammoga kiruvchi muayyan nazariy masalalarni hal etish;
- mazkur muammoni hal etish amaliyotini ilmiy tajriba asosida o‘rganish, uning tipik holatlarini, nuqsonlarini, murakkabliklarini, ularning sabablarini, shuningdek, ilg‘or tajriba belgilarini ochib berish;
- qo‘yilgan vazifani yechish uchun zarur choralar tizimini asoslash;
- taklif etilgan choralar tizimini uning optimallik mezonlariga muvofiqligi nuqtai nazaridan ilmiy tajriba asosida tekshirish;
- tadqiqot natijalaridan amaliyotda foydalanish uchun usuliy tavsiyanomalarni ishlab chiqish.

Masalan: Tadqiqotning vazifalari qo‘yidagicha yozilishi mumkin:

ilmiy-tadqiqot ishlarining birinchi bobida asosan ilmiy–uslubiy adabiyotlar manbalaridan olingan ma'lumotlar bo‘yicha boshlang‘ich tayyorgarlik bosqichida shug‘ullanuvchilarga g‘ovlar osha yugurish texnikasi elementlarini o‘rgatish muammolarini aniqlash;

yosh yengil atletikachilarni g‘ovlar osha yugurish texnikasi elementlari–ni o‘rgatishda nostandart yengil yig‘ma g‘ov yaratish;

10–12 yoshli boshlang'ich tayyorgarlik guruhi shug'ullanuvchilariga g'ovlar osha yugurish texnikasi elementlarini o'rgatishda maxsus jismoniy sifatlarini rivojlantiruvchi va yordamchi mashqlar majmualarini ishlab chiqish;

10–12 yoshli yengil atletikachilarni g'ovlar osha yugurish texnikasiga o'rgatish vositalarining shug'ullanuvchilarning vaziyatga xos xavotirlanishiga ta'sirini aniqlash;

yosh yengil atletikachilarga g'ovlar osha yugurish texnikasi elementlarini o'rgatishni takomillashtirish metodikasi samaradorligini pedagogik tajribada asoslash.

Sport fani taraqqiyotida tadqiqotning vosita va usullari katta ahamiyatga ega. Sport fanida bilishga doir eng katta qiyinchiliklarni tug'diruvchi omil – bir tomondan tadqiqot vositalarining yetishmasligi bo'lsa, ikkinchi tomondan jismoniy tarbiya va sport sohasida pedagogik hodisalarni o'lchash yo'llari va usullarining ishlab chiqilmaganligidir.

Ilmiy tadqiqot texnik vositalar deganda ovoz yozish, kino, video–apparatlari, turli refleksometr, mushak kuchlarini o'lchash uchun dinamometrlar, o'lchanayotgan kuchni chizma shaklida yozib borish uchun dinamograf, o'qitish hamda nazorat funksiyalarini bajaruvchi boshqa o'lchash uskunalari tushuniladi. Biroq bularning hammasi yordamchi asboblardir.

Sport fani uchun bilish faoliyatida trener qo'llaydigan umumiy yo'l va usullar, ayniqsa, muhim. Bunda tadqiq etilayotgan muammo bo'yicha bilish usullarining aynan bir xil bo'lish talabi jiddiy ahamiyatga ega.

Tadqiqotchi oldida turgan vazifalarning muvaffaqiyatli hal etilishi tadqiqot usullarining to'g'ri tanlanishiga bog'liq. Akademik I.P.Pavlov ham o'z ilmiy ishlarida tadqiqotning butun jiddiyligi usulga, harakat yo'liga bog'liqligini ta'kidlagan edi. Hamma gap yaxshi usulda Uni qo'llagan kishi u qadar iste'dodli bo'lmasa-da, ko'p narsaga erishishi mumkin. Usul yomon bo'lsa, hatto daho olim ham behuda ishlagan bo'ladi, qimmatli, aniq ma'lumotlar ololmaydi.

Demak, fanda tadqiqot usulining ahamiyati shu darajadagi, tadqiqot natijalari, boshqacha aytganda, fanning taraqqiyoti, yutuqlari bevosita unga bog'liqdir. Tadqiqotchi ob'ektiv jihatdan to'g'ri xulosalarni faqat aniq tanlangan usul (usullar) yordamida chiqarishi mumkin. Shuning uchun u ob'ektiv borliqni bilishning ilg'or usullarini egallab olishi zarur. Usul ilm–fanni olg'a siljituvchi kuch, uning taraqqiyoti omilidir. Eng mukammal, aniq usullar fanni yangi ma'lumotlar, qoidalar, xulosalar bilan boyitadi. Ammo usul har kancha yaxshi bo'lmasin, u o'z–o'zidan tadqiqotning muvaffaqiyatini to'la belgilay olmaydi. To'g'ri usulni tanlashgina emas, uni to'liq egallab olish hamda qo'llashda tajriba orttirish ham juda muhim. Shuning uchun ilmiy tadqiqotning eng mas'uliyatli bosqichi uning maqsadlariga mos usullarni aniqlab, chuqur o'zlashtirib olish hisoblanadi.

Ilmiy tadqiqot va uning natijalari, jumladan, dissertatsiya ishlari sifatiga baho berishda ularning usuliy jihatlariga, eng avvalo, qo'llangan usullarning tadqiqot maqsadlariga muvofiqligiga, ayni paytda, texnika taraqqiyotining hozirgi zamon darajasiga qanchalik mosligiga katta e'tibor berilishining sababi ham shunda.

Ilmiy bilishning xilma–xil usullarini quyidagicha guruhlash qabul qilingan:

1. tajribaviy –empirik darajadagi usullar;
2. nazariy darajadagi usullar;
3. metanazariy darajadagi usullar.

Tajribaviy–empirik darajadagi usullar o'rganilayotgan muammoga doir faktlarni to'plash, shuningdek, olingan ma'lumotlarni tekshirish va aniqlashtirish bosqichlarida keng qo'llaniladi. Nazariy hamda metanazariy darajadagi usullardan faktlarning mag'zini chaqish va nazariyani shakllantirish bosqichlarida foydalaniladi. Ilmiy tadqiqot uslublarini tanlash tadqiqotni ishining amalga oshirish vazifalariga bog'liqdir.

Odatda, pedagogik tadqiqotlarda birinchi va ikkinchi guruh usullari ko'proq qo'llaniladi.

Tajribaviy empirik darajadagi usullarga: kuzatish, so‘roqnoma asosida ishlash, suhbatlashish, mashg‘ulot va musobaqa faoliyatini o‘rganish, sportchi tayyorgarligini har jihatdan testlash, turli ilmiy tajribalar o‘tkazish kiradi. Tajribaviy–empirik darajadagi usullar tadqiqotchiga pedagogik jarayonlarning kechishidagi ob'ektiv hodisalarni ilg‘ashda yordam berib, unga ishonchli faktlarni taqdim etadi. O‘rganilayotgan ob'ektni keng ko‘lamda, chuqur bilish faqatgina shunday “oshkor etuvchi” usullar yig‘indisidan foydalangandagina mumkin bo‘ladiki, ular yordamida faktlarni to‘plash va har tomonlama tekshiruvdan o‘tkazish jarayoni ro‘y beradi. Ammo faktlar bir tizimga solinganda, ular orasidagi tasodifiy bo‘lmagan bog‘lanishlar ochib berilganda, sabab va oqibatlar aniqlanganda va faqat shu holdagina ilmiy qimmatga ega bo‘ladi. Shunday ham bo‘ladiki, tadqiqotchi yiqqan ko‘pdan–ko‘p faktlar orqasida muallifning usuliyat borasidagi cheklanganligi va oqizligi yashirinib yotadi.

Haqiqatni yuzaga chiqarish uchun faktlarni yig‘ishning o‘zi (faktlarning jiddiyligi qoidasiga to‘la rioya qilingan holda) yetarli emas, ularga nazariy jihatdan to‘g‘ri ishlov berish ham talab etiladi. Ularning dastlab tizimga solinishi hamda tahlil etilishi kuzatishlar, suhbatlar, ilmiy tajribalar jarayonida o‘tkaziladi., zero, bu usullar pedagogik hodisalarni hissiy o‘zlashtirish jarayonlarinigina emas, faktlarga saralash hamda tasniflash, qabul qilingan bilimlarning mag‘zini chaqib, xotiraga muhrlash amalga oshiriladigan fikrlash muolajalarini ham o‘z ichiga oladi.

Nazariy darajadagi usullar. Jismoniy tarbiya nazariyasi ishonchli ilmiy faktlar yig‘indisidan iborat emas. Faktlar zarur, chunki faktlarni keltirish orqali o‘rganilayotgan hodisaning muayyan jihatlari qayd etiladi. Ammo faktlar (ya'ni tekshirilayotgan pedagogik voqyelikni kuzatish natijalari, asboblarning ko‘rsatmalari, ilmiy tajribalarning ma'lumotlari, bayonnomalari) ilmiy nazariyaga uning muayyan qoidalari isboti sifatida kiritilishi uchun ular saralanib, tasniflanishi, tahlil etilishi, umumlashtirilishi lozim. Faqat shu yo‘l bilan

hodisalarning sabablarini yoki ulardan kelib chiqadigan oqibatlarni bilish, ob'ektiv, tasodifiy bo'lmagan bog'lanishlarni tushunish mumkin.

Nazariy darajaga yetgan ilmiy fikrlash empirik bayon etishdan ozod bo'lib, nazariy umumlashmalarni yaratadi. Bilimlarning o'rganilayotgan hodisalarga nazariy munosabatini shakllantiruvchi yangi nazariy mazmuni empirik ustqurmaga aylanib, ilmiy bilimlarning yangi qatlamini hosil qiladi.

Tadqiqotchi faktlarni kashf etib, qayd qilar ekan, shu zahoti ularning mag'zini chaqadi. Demak, xulosa qilish mumkinki, bilishning empirik va nazariy darajalari dialektika qonunlariga ko'ra o'zaro aloqador: biri ikkinchisiz mavjud bo'la olmaydi, rivojlana olmaydi ham. Lekin, baribir, bu darajalarni bir-biridan farqlash va ularning o'ziga xos jihatlarini hisobga olish maqsadga muvofiqdir. Metanazariy darajadagi usullar. Ushbu usullar yordamida nazariyalarning o'zi tadqiq etilib, ularning tuzilish yo'llari ishlab chiqiladi. Falsafa fanining o'rganish predmeti faqatgina tabiat ob'ektlari emas, ilmiy nazariyalar, ularning voqyelikka munosabati hamdir.

Nazariy bilish darajasida tahlil va sintez usullaridan keng foydalaniladi. Ular ob'ektlar (hodisalar) orasidagi bog'lanishlarni muayyan belgilariga qarab tarkibiy qismlarga bo'lish va, aksincha, qismlarni (belgilarni) bir butun qilib birlashtirish yo'li bilan ochishga imkon beradi.

Bilishning nazariy darajasiga xos yana bir xususiyat – induktiv va deduktiv yo'llar asosida xulosa yasash bo'lib, ular yordamida empirik ma'lumotlar umumlashtirilib, mantiqiy natijalar yuzaga chiqariladi.

Nazariy darajadagi pedagogik tadqiqotlar o'rgatish va o'zlashtirishning yangi tizimlarini (modellarini) ishlab chiqishga yordam beribgina qolmay, nazariy jihatdan ishlab chiqilgan tizimlarning ilmiy tajribalar asosida to'plangan yangi materiallarga muvofiq kelishi masalasini ham hal etadi. Yangi nazariy modellarning ishlanishi va ularning empirik materiallar bilan nisbati tadqiqot ishining o'zaro bog'liq va zaruriy ikki bosqichidir. Albatta, ular zamonda har doim ham qat'iy ravishda izma–iz yurmaydi.

Sport nazariyasi metodologiyasida falsafiy–metodologik hamda umumilmiy muammolarning tadqiq etilishida ilmiy bilishning umumilmiy usul va tamoyillari qoʻllaniladi.

NAZORAT UCHUN SAVOLLAR:

1. Ilmiy tadqiqotlarning samaradorligini oshirish nimaga bogʻliq?
2. Tadqiqot ob'ekti qanday boʻlishi mumkin?
3. Tadqiqot predmeti deb nimaga aytiladi?
4. Tadqiqotning maqsadi nimaga yoʻnaltirilgan?
5. Nazariy bilish darajasini aniqlashda qanday usullaridan foydalaniladi?
6. Oliy ta'limdan keyingi ta'lim qanday shakllarda amalga oshiriladi?
7. Fundamental tadqiqotlar dasturlari deb nimaga aytiladi?
8. Amaliy tadqiqotlar dasturlari deb nimaga aytiladi?

**IV. AMALIY
MASHG'ULOT
MATERIALLARI.**

IV. AMALIY MASHG'ULOT.

1-mavzu: Sportchining musobaqa faoliyatini nazorat qilish va tahlil etish

REJA:

- 1.Sportda texnik-taktik harakatlarni qayd etish tizimi.
- 2.Sportchining musobaqa faoliyatini operativ, joriy va bosqichli nazorat qilish.
- 3.Sportchining musobaqa vaqtda harakat samaradorligini nazorat qilish.

Amaliy mashg'ulotning maqsadi:

- Sport o'yinlari texnikasi o'rganish muammolari va rivojlanishlarini o'rganish.
- Hozirgi zamon sport turlarining shakllari muammolarini tahlil qilish.
- Zamonaviy sport o'yinlarining Jahonda rivojlanishi va uni tahlil qilish.
- O'zbekistonning hozirgi zamondagi vazifalarini o'rganish.

Amaliy mashg'ulotning vazifalari:

- yangi pedagogik texnologiyalar ("Klaster", "Venn diagrammalar") yoki interaktiv usullardan foydalangan holda tayyorlanadi.
- amaliy mashg'ulot uchun material - aniq topshiriq ("Keys topshiriqlari"), topshiriqni bajarish uchun tegishli ko'rsatma va tavsiyalar, ijodiy ishlanmalar (referat, esse)dan iborat dasturlar asosida tashkil etiladi.

2-mavzu: Ilmiy tadqiqot ishlarini rasmiylashtirish tartibi.

REJA:

- 1.Ilmiy tadqiqot ishlarini rasmiylashtirish talablari.
- 2.Matn rubrikasiyasi.
- 3.Bibliografik apparat qismini rasmiylashtirish

Amaliy mashg'ulotning maqsadi:

- Sport o'yinlari taktikasi muammolarining umumiy tavsifini tahlil etish.
- Halqaro miqyosdagi o'yin taktikasini o'rganish.

- Sport va harakatli o'yinlarning (futbol, voleybol, basketbol, gandbol) o'yinini kelib chiqishi va bosqichlari o'rganish.
- Sport va harakatli o'yinlarning (futbol, voleybol, basketbol, gandbol) bo'yicha dastlabki Jahon, Yevropa chempionatini o'tkazilishi hamda olimpiada o'yinlari bilib olish.

Amaliy mashg'ulotning vazifalari:

- yangi pedagogik texnologiyalar ("Klaster", "Venn diagrammalar") yoki interaktiv usullardan foydalangan holda tayyorlanadi.
- amaliy mashg'ulot uchun material - aniq topshiriq ("Keys topshiriqlari"), topshiriqni bajarish uchun tegishli ko'rsatma va tavsiyalar, ijodiy ishlanmalar (referat, esse)dan iborat dasturlar asosida tashkil etiladi.

- **"JISMONIY TARBIYA VA SPORTDA ILMIY TADQIQOTLAR"** modulini o'qitish jarayonida ilmiylik, tarixiylik, mantiqiylik, tizimlilik, qiyosiy tahlil metodlaridan foydalaniladi. Zamonaviy usullar:

***"Pinbord texnikasi"**

*** "Aqliy hujum"**

*** "Loyiha" usuli**

*** "Klaster"**

***"FSMU" texnologiyasi"**

***"Keys texnologiyasi"**

Pinbord texnikasi

(inglizchadan: pin – mahkamlash, board – doska)
muammoni hal qilishga oid fikrlarni tizimlashtirish
va guruhlashni amalga oshirishga, kollektiv tarzda
yagona yoki aksincha qarama-qarshi
pozitsiyani shakllantirishga imkon beradi

O'qituvchi taklif etilgan muammo bo'yicha o'z nuqtai nazarlarini bayon qilishni so'raydi. To'g'ridan-to'g'ri yoki ommaviy aqliy xujumning boshlanishini tashkil qiladi (rag'batlantiradi)

Fikrlarni taklif qiladilar, muhokama qiladilar, baholaydilar va eng optimal (samarali) fikrni tanlaydilar. Ularni tayanch xulosaviy fikr (2 ta so'zdan ko'p bo'lmagan) sifatida alohida qog'ozlarga yozadilar va doskaga mahkamlaydilar

Guruh namoyondalari doskaga chiqadilar va maslahatlashgan holda:

- 1) yaqqol xato bo'lgan yoki takrorlanayotgan fikrlarni olib tashlaydilar;
- 2) bahsli bo'lgan fikrlarni oydinlashtiradilar;
- 3) fikrlarni tizimlashtirish mumkin bo'lgan belgilarini aniqlaydilar;
- 4) shu belgilar asosida doskadagi barcha fikrlarni (qog'oz va raqlaridagi) guruhlariga ajratadilar;
- 5) ularning o'zaro munosabatlarini chiziqlar yoki boshqa belgilar yordamida ko'rsatadilar: kollektivning yagona yoki qarama-qarshi pozitsiyalari ishlab chiqiladi.

“FSMU” metodi. Texnologiyaning maqsadi: Mazkur texnologiya ish-tirokchilardagi umumiy fikrlardan xususiy xulosalar chiqarish, taqqoslash, qiyoslash orqali axborotni o'zlashtirish, xulosalash, shuningdek, mustaqil ijodiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Mazkur texnologiyadan

ma'ruza mashg'ulotlarida, mustahkamlashda, o'tilgan mavzuni so'rashda, uyga vazifa berishda hamda amaliy mashg'ulot natijalarini tahlil etishda foydalanish tavsiya etiladi. Texnologiyani amalga oshirish tartibi:

- qatnashchilarga mavzuga oid bo'lgan yakuniy xulosa yoki g'oya taklif etiladi;

- har bir ishtirokchiga FSMU texnologiyasining bosqichlari yozilgan qog'ozlarni tarqatiladi:

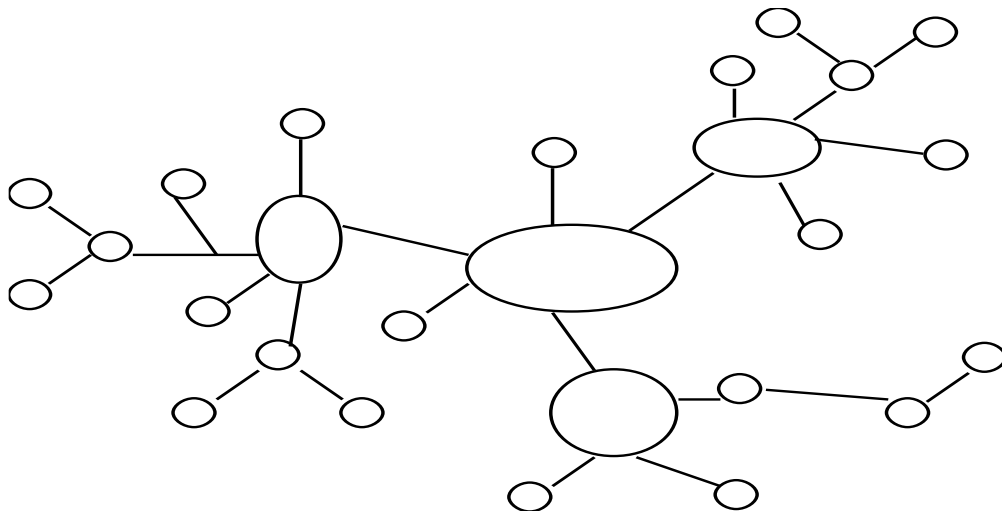
- ishtirokchilarning munosabatlari individual yoki guruhiiy tartibda taqdimot qilinadi.

F (Fikringizni bayon eting).
S (Fikringiz bayoniga biror sabab ko'rsating).
M (Ko'rsatilgan sababga tushuntiruvchi misol keltiring).
U (Fikringizni umumlashtiring).

KLASTER USULI

(Klaster – tutam, bog‘lam) – axborot xaritasini tuzish yo‘li – barcha tuzilmaning mohiyatini markazlashtirish va aniqlash uchun qandaydir biror asosiy omil atrofida g‘oyalarni yig‘ish. Bilimlarni faollshatirishni tezlashtiradi, fikrlash jarayoniga mavzu bo‘yicha yangi o‘zaro bog‘lanishli tasavvurlarni erkin va ochiq jalb qilishga yordam beradi. Klasterni tuzish qoidasi bilan tanishadilar. Yozuv taxtasi yoki katta qog‘oz varag‘ining o‘rtasiga asosiy so‘z yoki 1-2 so‘zdan iborat bo‘lgan mavzu nomi yoziladi. Birikma bo‘yicha asosiy so‘z bilan uning yonida mavzu bilan bog‘liq so‘z va takliflar kichik doirachalar «yo‘ldoshlar» yozib qo‘shiladi. Ularni «asosiy» so‘z bilan chiziqlar yordamida birlashtiriladi. Bu

Klaster

“A Q L I Y H U J U M” USULI

Aqliy hujum (breynstroming-aqllar to'zoni) – amaliy yoki ilmiy muammolar yechish g'oyasini jamoaviy yuzaga keltirish

Ishtirokchilar aqliy hujum vaqtida murakkab muammoni hal etishga harakat qiladilar: ularni tanqid qilishga yo‘l qo‘ymay uni hal etishning ko‘proq shaxsiy g‘oyalarini yuzaga keltiradilar, so‘ngra ko‘proq oqilona / samarali / maqbul va boshqa g‘oyalarni ajratadilar, ularni muhokama qiladilar va rivojlantiradilar, ularni isbotlash yoki qaytarish imkoni-yatlarini baholaydilar.

Bu usul hamma vazifalarni bajaradi, lekin uning asosiy vazifasi- ta'lim oluvchilarni o'quv-bilish faoliyatini faollashtirish, ularni muammoni mustaqil tushunish va yechishga qiziqtirish va ularda muomala mada-niyati, fikr almashinish malakalarini rivojlantirishi, tashqi ta'sir ostida fikrlashdan ozod bo'lish va ijodiy topshiriqni yechishda birlamchi yo'l fikrlarini yengib o'tishni tarbiyalaydi.

An'anaviy ta'limda vazifani yechish vaqtida ko'pgina ta'lim oluvchi-lar o'zlarini g'oyalarini aytishga botina olmaydilar. O'z takliflarining xatoligi va ta'lim beruvchining salbiy munosabatidan, boshqa ishtirokchi-larning yo'q qilib yuboruvchi tanqidi va kulgisidan asosli qo'rqadilar.

«Aqliy hujum»ning asosiy qoidalari:

- olg'a surilgan g'oyalar baholanmaydi va tanqid ostiga olinmaydi;
- ish sifatiga emas, soniga qaratiladi, g'oyalar qancha ko'p bo'lsa shuncha yaxshi;
- istalgan g'oyalarni mumkin qadar kengaytirish va rivojlantirishga harakat qilinadi;
- muammo yechimidan uzoq g'oyalar ham qo'llab-quvvatlanadi;
- barcha g'oyalar yoki ularning asosiy mag'zi (farazlari) qayd etish yo'li bilan yozib olinadi;
- «hujum»ni o'tkazish vaqti aniqlanadi va unga rioya qilinishi shart;
- beriladigan savollarga qisqacha (asoslanmagan) javoblar berish ko'zda tutilishi kerak.

Keys texnologiyasi

Keys-stadi inglizcha sase - to'plam, aniq vaziyat, stadi –ta'limdir.

Keysda bayon qilingan va ta'lim oluvchilarni muammoni ifodalash hamda uning maqsadga muvofiq tarzdagi yechimi variantlarini izlashga yo'naltiradigan aniq real yoki sun'iy ravishda yaratilgan vaziyatning muammoli-vaziyatli tahlil etishga asoslaniladi.

Keys-stadi - ta'lim, axborotlar, kommunikatsiya va boshqaruvning qo'yilgan ta'lim maqsadini amalga oshirish va keysda bayon qilingan amaliy muammoli vaziyatni hal qilish jarayonida prognoz qilinadigan o'quv natijalariga kafolatli yetishishni vositali tarzda ta'minlaydigan bir tartibga keltirilgan optimal usullari va vositalari majmuidan iborat bo'lgan ta'lim texnologiyasidir. Keys ilk marta Garvard universitetining huquq maktabida 1870 yilda qo'llanilgan edi. 1920 yilda Garvard biznes-maktabi (HBS) o'qituvchilari yuristlarning o'qitish tajribasiga

tayanib, iqtisodiy amaliyotdagi aniq vaziyatlarni tahlil etish va muhokama qilishni ta'limning asosiy usuli etib tanlashganidan keyin mazkur o'qitish uslubi keng tatbiq etila boshladi.

Xulosa qilib aytganda, bugun ta'lim tizimidagi kadrlar salohiyatini oshirishda fuqarolik jamiyati fanini yanada takomillashtirish yo'lidagi muammolardan biri – bu ushbu sohada faoliyat yuritayotgan ayrim pedagog kadrlarimizning darsni tashkil etishdagi an'anaviy usullar bilan cheklanib qolayotganligidadir. Bu esa, ushbu fanlardan o'quvchilarni Davlat ta'lim standartlari talablaridan kelib chiqib qo'yilayotgan bilim, malaka va ko'nikmalarga ega bo'lishida yetarli natijalarga olib kelmaydi. Muammoni yechimi sifatida shuni taklif etish mumkinki barcha ta'lim muassasalarida «Korrupsiyaga qarshi kurash» fanidan o'quvchilarga saboq berayotgan pedagog-kadrlarimizni malakasini oshirish va qayta tayyorlashda innovatsion texnologiyalardan, noan'anaviy dars usullaridan o'rinli foydalanishlariga ko'proq e'tiborni qaratish maqsadga muvofiqdir.

V. GLOSSARIY

V. GLOSSARIY

Atama	O'zbek tilidagi sharhi	Ingliz tilidagi sharhi
Sport	qisqa ma'noda shaxsiy musobaqa faoliyati deyilsa, keng ma'noda shaxsiy musobaqa faoliyati, shu faoliyat asosidan kelib chiqadigan maxsus tayyorgarlik hamda uning me'yor va yutuqlari tushuniladi.	- in short, the sense of personal competition, they say, the high degree of competition, on the basis of special training and understood its principles and achievements.
Sport musobaqalari	ko'rsatish uslubi, sport yutuqlarini baholash va taqqoslash, sport sohasidagi raqobatlarini o'ziga nisbatan boshqarishdir. Sport musobaqalari, boshqalar bilan muloqotda bo'lishni kerakli omili, shaxsni tashkil topishini vositasi, inson imkoniyatlarini anglab yetish, etalon ko'rsatkichlarini tuzishga	method, to compare and evaluate the achievements in the sport, the competition in the field of sports management. Sports competitions, a factor that you want to communicate with others, the establishment of a person, and realize human potential, aimed at the establishment of benchmark indicators
Ilmiy-tadqiqot	Barcha isbot qoidalaridan o'tgan, yangi savolni ishlab chiqarish	The purpose of sports competitions - the strongest athletes and teams to improve their skills in sports, physical culture and sports events, sports organizations, coaches, athletes, referees to give an objective assessment of the work.
Retrospektiv axborotni olish	Adabiyotlardagi manbalarni tahlil etish, xujjatlar va retrospektiv xodisalarni so'rovnomanadan o'tkazish.	The particular shape of the sports movement and social movement, the creation, development, storage, and sharing the wealth of sport and method of formation of the person, the society prepares the workforce and the defenders of the motherland.
Modelli tajriba	Alohida, suniy yaratilgan sharoitlarda xodisalarni sozlash va shu sharoitlarda tajriba o'tkazish.	Sports activities - work in the development of the highest form of human activity, our human physical and psychological development and improvement of the process to the needs of society.
Laboratoriya tajribasi	Bu qat'iy standartlashtirilgan sharoitda, atrof muxitning ta'siridan alohida berkitilgan tajriba xisoblanadi. Bu qandaydir bir jarayonlar asosida chuqur fiziologik mexanizmlarni yuzaga chiqarishda qo'llaniladigan tajriba xisoblanadi.	Sports training athletes training in an inclusive, multifactor process, preparation for competitions and participation in the training process and the organization of the competition, the training and the competition of scientific-methodological and material-technical training; the necessary conditions, with the entertainment and sports training to take into consideration.

Xronometrlash	Mashg'ulot jarayonini tadbiq etish, har xil harakatlarga ketgan vaqtni aniqlash va uning grafik ko'rinishi.	Sports training system of knowledge, tools, methods, forms and environment of the athlete to ensure the best level of training, as well as the practices of training of athletes.
Testlarning ishonchliliigi	Bir xil sharoitda, bir xil odamlarning (ob'ektlarning) natijalari qayta o'lchashda xam o'zgarishsizlik darajasi.	Sports school athletes in a single system, which is based on a group of experts to study the positive.
Testning axborotliligi	Sportchining xususiyatlarini o'lchashdagi aniqlik darajasi(sifatlar, qobiliyatlar, tavsiflar va x.k.).	This is a part of sports. Sports training process, including selected sports, athlete achieving the highest development of the body through physical exercise, is used to improve the physical attributes and skills, shaping raised particular process.
Baholash	Har xil vazifani bajarishdagi yutuqni unifikatsiyalangan ulcham bilan belgilash.	a broader concept, to achieve high performance in sport and make it ready to go in the manner includes the use of all means.
Kvalimetriya	Sifatning sonli baholash uslubini o'rganadi va ishlab chiqaradi.	Sports activities, knowledge of the system is given to the preparation of athletes, principles, methods, and sports performance as well as the practices of the organization of the training process and integrity.
So'rovnoma	anketalarni to'ldirish yordamida fikrlarni yig'ish uslubi.	athletes sports skills and the ability to show concrete results. Clearly, the implementation of effective training, leaving sports indicators, identifies talented athletes.
Mashg'ulot yuklamasi	tushunchasi mashqni sportchi tanasiga ta'siri darajasi sifatida, birinchi navbatda bu ta'sirning miqdoriy darajasini belgilaydi.	as the level of understanding the effect of exercise, the body of athletes, first of all, that the level of the quantitative effect.
Hajm	yuklama ta'sirining davomiyligi va ayrim yoki ko'pgina mashq, mashg'ulot, davr, bosqich, davra kabilar vaqtida bajarilgan ishlarning umumiy miqdori.	The duration of the effect of the load, and some or many of the exercises, the training period, the total amount of work done during the time of the stage.

VI. FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

VI. FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining asarlari

1. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – T.: “O‘zbekiston”, 2017. – 488 b.
2. Mirziyoev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. 1-jild. – T.: “O‘zbekiston”, 2017. – 592 b.
3. Mirziyoev Sh.M. Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. 2-jild. T.: “O‘zbekiston”, 2018. – 507 b.
4. Mirziyoev Sh.M. Niyati ulug‘ xalqning ishi ham ulug‘, hayoti yorug‘ va kelajagi farovon bo‘ladi. 3-jild.– T.: “O‘zbekiston”, 2019. – 400 b.
5. Mirziyoev Sh.M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. 4-jild.– T.: “O‘zbekiston”, 2020. – 400 b.

Normativ-huquqiy hujjatlar

6. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – T.: O‘zbekiston, 2018.
7. O‘zbekiston Respublikasining 2020 yil 23 sentabrda qabul qilingan “Ta’lim to‘g‘risida”gi O‘RQ-637-sonli Qonuni.
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi “2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi 60-sonli Farmoni.
9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 20 aprel "Oliy ta’lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-2909-sonli Qarori.
10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 26 sentabr “Oliy ta’lim muassasalariga kirish uchun nomzodlarni maksadli tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish to‘g‘risida”gi PQ-3290-sonli Qarori.
11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabr “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5847-sonli Farmoni.
12. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning 2020 yil 25 yanvardagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi.

Maxsus adabiyotlar

13. Керимов Ф.А. Спорт соҳасидаги илмий тадқиқотлар. -Т.: ЎзДЖТИ, 2004. – 280 б.
14. Болтабаев М.Р. Спортда лойиҳаларни молиялаштириш: Ўқув қўлланма. – Т.: “О‘зkitobsavdonashriyoti”, 2020. – 240 б.
15. Асекретов О.К., Борисов Б.А., Бугакова Н.Ю. Современные образовательные технологии: педагогика и психология: монография.– Новосибирск. ЦРНС, 2015. – 318 с..

Internet saytlar

16. <http://edu.uz> – O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi
17. <http://lex.uz> – O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi
18. <http://ziyonet.uz> – Ta’lim portali Ziyonet.
26. <http://natlib.uz> – Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi.
19. <http://bimm.uz> – Oliy ta'lim tizimi pedagog va rahbar kadrlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirishni tashkil etish bosh ilmiy-metodik markazi.
20. <https://instatsport.com/> - intensiv skaut platformasi.
21. <https://sportedu.uz> – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni.
22. ilmiy-metodik ta'minlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish markazi